

Schmidt, H. :

ooo
o VAN-E JÖVŐJE A TEKERCSKÖNYVNEK? o
o oo

Mindazok, akik kedvtelésből, vagy hivatásuknál fogva sokat olvasnak, s kénytelenek is olvasni, előbb utóbb rájönnek, hogy a könyv szokásos alakja nem ideális. A pár száz lapnál terjedelmesebb könyv súlyos és használata kényelmetlen. A célt: olcsó és könnyen kezelhető zsebkönyv kitalálását, nem utolsó sorban ezért tüzték ki és valósították meg. A könnyű bibliapapírkiadások és a Ro-Ro-rendszerű zsebkönyvek milliós példányszámu kiadásainak adata azt mutatják, hogy valóban megvan az ilyen irányu szükséglet. A könyvek ily alakban való kiadása nem utolsó sorban azzal az előnnyel is jár, hogy jó könyveket is nagy tömegben, s lényegesen olcsóbban lehet előállítani s ezek így széles vevőkör számára válnak megvehetőkké. A digest-kiadásoknak az egész világon milliós példányszámokban való elterjedése szintén arra mutat, hogy mindenütt jelentkeznek ezek a szükségletek.

Az első lökés egy új ötlet felé

Más irányból elindulva szinte ugyanarra az eredményre jutottam. A tekercskönyv eszméjét a mikrofilm előnyeiről és hátrányairól egy évtizeden át folytatott számos vita vette fel. A mikrofilm előnyeit, elsősorban a 95 %-os térmegtakarítás és a súlycsökkenés előnyét a szokásos könyv- vagy ügyirat formájú dokumentumok raktározásával szemben újra meg újra elismerték. Az azonban, hogy olvasásukhoz feltétlenül drága és bonyolult olvasókészülékre van szükség, előnyeit sokak szemében nagyrészt lerontotta. Végül is mindig az a kívánság maradt fenn: "Hát igen, ha a mikrofilmet készülék nélkül olvashatnók!" Ez azonban lehetetlen, mert a mikrofilm szokásos (az eredeti szöveg 10-36-szoros) kicsinyítése nem teszi lehetővé, hogy a filmet pusztán szemmel olvashassuk.

Azok a kísérletek, amelyeket az USA-ban 1933-ban végeztek, kétszeresen vagy négyszeresen kicsinyített szövegnek olvasó nagyítóüveggel vagy olvasószemüveggel való olvasására /Fiske-eljárás/ lényegesen olcsóbbá tették ugyan az előállítást, azonban a kezelés nehézkessége, valamint szemfájás-panaszok miatt nem vezethettek eredményre, a piac meghódításáról tehát szó sem lehetett. Azok a könyvek, melyeket Németországban az összeomlás után 2-4-szeresen kicsinyített fénynyomattal "törpe másolatok"-ként állítottak elő, szintén nem váltak be.

Technikai megállapítások az olvasásról

Az eddigi fejtegetéseinkből világosan kiderült, hogy a szövegnek szabad szemmel és segédeszköz nélkül olvashatónak kell lennie, s emellett a szöveg szélessége nem érheti el a könyvekben általában szokásos szélességet. A kérdéssel kapcsolatban szükséges kutatás előmunkálatait már régen programba vették az amerikai ujságok és folyóiratok kiadói. Igyekeztek megállapítani a legkedvezőbb hasábszélességet, betűnagyságot és sortávolságot és az olvasás szempontjából legelőnyösebb körülményeket, hogy ne kelljen a szöveg ide-oda mozgatni és vele a fejet is mozdítani. E vizsgálatok eredményét - a digest hasáb formát - mindenki jól ismeri, ennek sorszélessége 6-8 cm, a sorköz pedig 1, 1 1/2, illetőleg 2 mm. Ilyen feltételek mellett a gyakorlott olvasó egész sort nagyon gyorsan olvashat egyszerre.

Milyen a tekereskönyv?

Ha a könyvet azzal az új módszerrel szedik, szükségképpen hosszú könyvszalag, illetőleg könyvtekercs keletkezik, amilyent már az ókorban is használtak. Ben Akiba azt mondaná: minden megvolt már egyszer valaha. Ez a megállapítás helytálló, de csak bizonyos feltétellel. Egy átlagos terjedelmű, kb. 200 lapos könyv ui. 18 cm-es szédéstükörrel kitesz harminchafé méter hosszúságot s egy kissé vastagabb, 500 lapos könyv 14 cm-es szédéstükörrel 70 métert tenne ki. Ha ezt a tekereskönyvet rendes papíron, illetve bibliapapíron nyomják, már lényegesen kisebb hossz mellett is tekintélyes vastagságú tekeresek kerülnének ki a nyomdából. Itt jönnek az új célkitűzés segítségére a mai sokszorosító technika új lehetőségei. Ha a papíros helyett vékony, 40 mikron vastagságú celofánfilmet használunk, 100 méterhez csak 1,8 cm tekeresátmérő szükséges. Ez azt jelenti, hogy egy 500 lapszámú könyv 0,9 cm átmérőjű tekeresvastagságot jelent könyvenként. Ezzel azonban még egyáltalán nem vagyunk a mai lehetőségek határainál. A Kalle and Co. cég a Hostapan-fólia alakjában olyan vékony fémlémezt állít elő, amely mindössze 6 mikron vastagságú, tehát 0,006 mm átmérőt jelent. Egymásra fektetve 166 lemez érné el az 1 mm vastagságot. A legöngyölt fóliát teszik be a tokjába, mint egy filmtekercset.

Ezzel a mai vékony fémlémezek, az új könyvnyomtató rendszer segítségével lehetővé tették, hogy a lehető legkisebb terjedelemben állíthassunk elő könyvet, amely minden optikai eszköz nélkül olvasható, minthogy rendes írással és a rendes digest-szedésről van nyomtatva.

Már csak néhány technikai apróságra van szükség, hogy a tekereskönyv használható, modern keretet kapjon.

A tekereskönyv tokja nem lehet se nagyobb, se vastagabb egy kis zsebkönyvnél. Egy műanyagból készült kísérleti mintadarabon a következő méreteket állapították meg: vastagság: 2,5 cm szélesség: 8 cm, hosszúság: 12 cm. Bármily szebbe belefér, s nem is terhes, mert súlya pontosan 100 gr. Az olvasótér 6 x 10 cm. A fedőlemez átlátszó, mint a tiszta üveg. A tekereskönyv tokjának fedelét felemelve látjuk a két hengert, amelyek segítségével fel- vagy lecsavarják a tekereskönyv filmjét. A tokon fent és lent mindkét oldalon egy-egy két centiméteres átmérőjű gomb van, hogy a tekereskönyvet akár a jobb, akár a balkézrel, vagy egyszerre mindkét kézzel tovább lehessen csavarítani. Ha az olvasást megszakítják, a könyv ott áll meg, ahol olvasták. Nincs ellapozás, nincs keresés. Sohasem lesz foltos a könyv, sem szárárfüles. A tekereskönyv tokjában az olvasótér alatt fehér műanyag van, amelyen a diazomásolat lemezének fekete nyomása illetőleg írása igen jó kontraszthatással kiemelkedik. A tekereskönyvtok belsejében még négy tekereskönyv számára van férőhely. A 2,5 cm x 8 cm x 12 cm-es tekereskönyvtokban tehát öt teljes könyvet lehet elhelyezni jól olvasható formában. Ez olvasható formában készült dokumentum esetén a lehető legnagyobb tömötségi hatást jelenti.

Hogyan készül a tekereskönyv?

A tekereskönyv elkészítésének kétféle módja lehetséges. E két módszert az alábbiakban ismertetjük. Az egyik módszer: digest-szélességben szedett könyv két példányát felszabdaltják és Tesa-filmmel úgy ragasztják össze, hogy végtelen tekereskönyv-szalag keletkezzen. Erről a papirszalagról egy átfutató készülékben átlátszó másolat készül Copyrapid-filmen. Ezt anyapéldányként használják diazo-réteges hostapanfilmen fénymásolat készítésére. Az eredetit archivális példányként megőrzik. A fénymásolati példányt végtelen szalaggá ragasztják össze és egy különleges UV-másoló készüléken futtatják keresztül, amelyben áthaladva tetszés szerinti számú tekereskönyvpéldányra másolják át. Az exponált tekereskönyvek még előhívógépen futnak át s feltekerésük után tekereskönyvnek használhatók.

A tekereskönyv előállításának másik módja olyan írógépen készült kéziratból indul ki, amely sorvégkiegyenlítéssel van írva, illetőleg olyan normális szedésű könyvből, amelyet mikrofilmre vettek s átlátszó filmre pozitívként digest-szélességre felnagyítottak. A "fénynyomásra" ebben az esetben is egy diazoréteges hostapanra átvitt fénymásolati példány szolgál alapul. Magától értetődő, hogy a szerzői és kiadói jogok a tekereskönyv alkalmazásánál is teljes mértékben érvényesülnek, vagyis tekeres-könyvtokot csak egyszer kell megvenni. Nagyobb tömeg tekereskönyv elhelyezésére kis kezitáskák szolgálnak: 8 cm mélységű, 20 cm magas és 40 cm széles műanyag ládikák, amelyekben 200 tekereskönyv könnyen elfér. Ilyen kicsiny helyet elfoglaló könyvtárra eddig még nem volt példa.

Hogy tekereskönyvek készítése fémlemezeken fénymásolás útján történjék-e vagy offszet-nyomással, ez gazdasági kérdés. Ebből a szempontból még pontosabb számításokra van szükség. Ha az offszet nyomás az olcsóbb megoldás, akkor az átlátszó eredetiről igen könnyen készíthető fotomechanikai átvitel az offszet-fémlemezre. Erről azután a hostapan lemezre lehetne nyomtatni. A tekereskönyv xerografikus uton való sokszorosítása is talán már a közeljövőben megvalósul.

Ha a tekereskönyv anyagából - legyen az szöveg, kép, vagy diagramma - kivonatot akarunk készíteni a tekereskönyv-forma valamennyi dokumentumalak között a legalkalmasabb arra a célra; csak ki kell venni a tekereset és naphényél másoló keretben az ablakba állítani és fénymásoló papirosra átmásolni az átlátszó film kívánt részét.

A fontosabb és jellegzetesebb helyek aláhúzása is, amire a tudósnak vagy más könyvvél dolgozó személynek gyakran szüksége van, könnyen eszközölhető a tekereskönyvön. Csak a védőfedelelet kell levennie és kedvére aláhúhatja ceruzával, vagy színes ironnal a megfelelő szövegrészt. Ez is olyasvalami, ami a mikrofilmnél nem lehetséges.

A tekereskönyvet naphosszat magával hordozhatja használója anélkül, hogy ez legkevésbé is terhére lenne. Minthogy a tekereskönyv alig foglal helyet, olvasója bármely helyzetben ülve, állva, vagy fekve olvashatja, hiszen a keret, amelyben tartja, nem terheli meg. A szöveg soha sincs ellapozva. Amint közeledik a vasut-, villamos-, vagy autóbusz-megálló, az ember zsebre dugja a kis tekereskönyvet és ha újra ráér, olvassa tovább. Bármily hosszú legyen is az ut, nem fogy ki az olvasnivalóból, hiszen öt teljes regény, szakkönyv, vagy más kedvenc olvasmánya készen várja a tekeresszelencében. A szakember legfontosabb könyveit, kézikönyveit viheti benne magával.

Tekerckönyv-tankönyvek

A tekerckönyv megvalósíthatja az eszményi tankönyvet. Véleményem szerint a figyelmet megfeszítő olvasásnál és tanulásnál a digest szélességű szöveg a legjobb. A szem az egész szöveget megragadja anélkül, hogy nagy utakat tenne. Az olvasó figyelme nem téved jobbra-balra, esetleg egy képre, s a lap "felfelé és lefelé is" el van határolva. A tanulandó szöveg rögzítve van, amíg könyv nélkül meg nem tanulták, vagy szellemileg el nem sajátították, azután tovább csavarja az ember. Képek, vázrajzok, diagrammok, sőt térképek is lehetnek rajta, 6x9 cm-es ábrázolásban. A közkezdvelt 6x9 cm-es fényképek bizonyítják, hogy az ilyen nagyságu képek teljesen maradandó képbenyomást kelthetnek. Színes fényképeket és egyéb színes ábrákat is lehet másolni.

Az UNESCO-nak az elmaradott országok megsegítését célzó tankönyv-programja számára is kedvező lehetőségek kínálkoznak a tekerckönyv formájában. India és Afrika, de még a Közelkelet országai is olcsó pénzen hozzájuthatnak a szükséges tankönyvekhez. Szíria érdeklődése bizonyítja, hogy e téren komoly szükséglet áll fenn. A tekerckönyvvalak azért is előnyös, mivel tetszés szerint fordítható, akármerre halad is az írás, akár felülről lefelé, akár jobbról balra, vagy megfordítva fusson az írás, a tekerckönyv mindenképp használható.

A tekerckönyv gazdaságossága

Először is sokkal olcsóbb lehet bármilyen más előállítási formánál. A munka- és súlymegtakarítás és a papíros teljes megtakarítása /erdőkiméltés/ 5-10-szer olcsóbbá teszik a tekerckönyvet az eddigi legolcsóbb kiadványformánál, a rotációs nyomású zsebkönyvvalaknál.

Felhasználásának lehetőségei

Ám nemcsak a tankönyv, hanem a szakkönyv is lényegesen olcsóbbá válhatnék, kivéve azt az aránylag kis számú orvosi és műszaki könyvet, amelyek lehetőleg nagy képalakot kívánnak. A szórakoztató regények viszont szintén jól elférnek a tekerckönyv-formában. Ami pedig a közkezdvelt utópista regényeket /Zukunftstromane/ illeti, ezek éppen a tekerckönyvben találhatják meg korszerű köntösüket.

A tekerckönyv tekercknotesz-nek is felhasználható. Speciális írónal, szükség esetén puha ceruzával is bejegyezheti az ember a szükséges adatokat és feljegyzéseket s azután tovább csavarja a noteszt.

Összefoglalás

A tekerckönyv a közvetlenül olvasható dokumentum teljesen új formáját jelenti. Elhárítja a drága és tulságosan terjedelmes könyvek előállításának veszedelmét. Magában foglalja a mikrofilm előnyeit, nevezetesen a hely- és súlymegtakarítást a mikrofilm hátránya nélkül; hogy ti. elolvasásához olvasókészülék és áramforrás szükséges. A tekerckönyv valóban hordozható könyvtár a kabátzsebben.

Eredeti cím: Wird das Rollbuch sich einen Platz in der Welt erobern?

Megjelent: Dokumentation - Fachbibliothek - Werksbücherei. 1959. 7. Jg.
4.no. 108-112.p.